

Хто такі динозаври?

Давним-давно, у мезозойську еру, Землю населяли одні з найдивовижніших тварин, що колись жили на нашій планеті, — динозаври. Ці страшні рептилії стали улюбленими героями книжок і фільмів. Зображення ящерів з'являються в рекламі. Фігурками динозаврів люблять гратися діти.

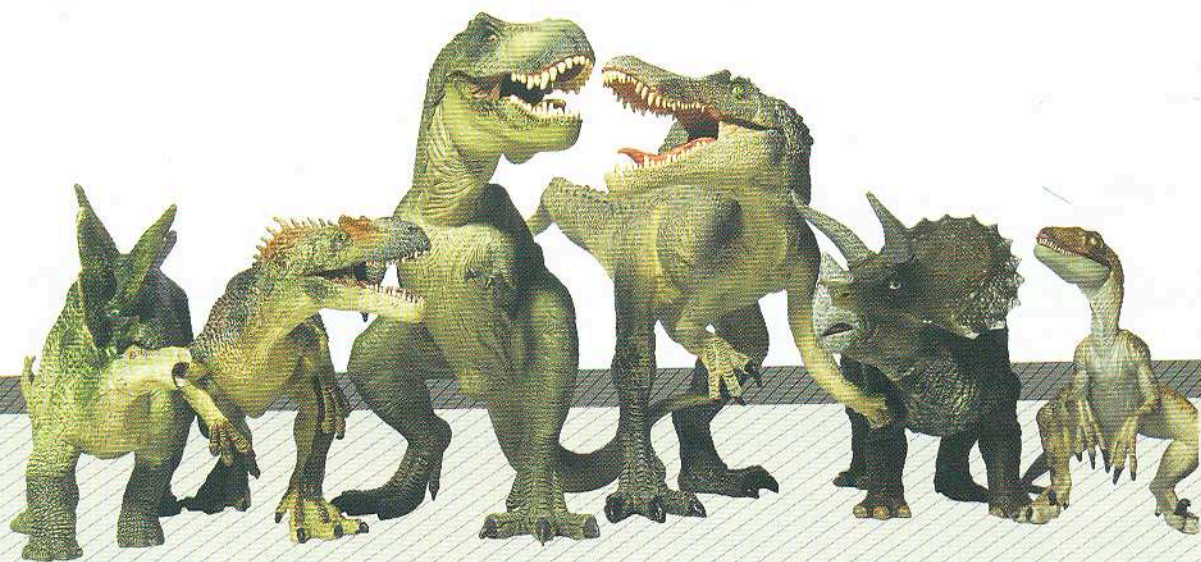
Динозаври — це сухопутні тварини, що належать до класу рептилій, чи плазунів. До цього класу належить багато видів сучасних тварин — ящірки та змії, морські й сухопутні черепахи, крокодили й алігатори.

Слово «динозавр» у перекладі з грецької означає «жахливий ящір». Але не всі динозаври були схожі на ящерів. За твердженнями деяких вчених, динозаври панували на планеті протягом 160 млн років. За цей час з'явилося багато різних видів цих тварин: одні ходили на двох задніх ногах, інші — на чотирьох, одні літали, інші плавали. Відмінності між динозаврами були дуже великі — деякі з них досягали розмірів кита, а найменші — завбільшки з курку. Мешкаючи в різних умовах і пристосовуючись до них, харчувалися динозаври теж по-різному: одні були нешкідливими травоядними, інші — кровожерними хижаками.

Про зовнішній вигляд динозаврів можна тільки здогадуватися, адже до наших днів збереглися тільки кістки й відбитки шкіри або пір'я. М'які тканини практично не збереглися, оскільки швидко розкладалися, не встигаючи закам'яніти. Тіла багатьох динозаврів були вкриті товстим панциром, який захищав їх від впливу клімату і від нападу хижаків. Найхарактернішою відмінністю динозаврів від інших рептилій є розташування кінцівок. Вони знаходилися під тулубом динозавра, приблизно так само, як у ссавців.

Динозаври будували гнізда й відкладали яйця. Яйце динозавра мало подовжену форму й таку саму внутрішню будову, як і яйце курки. Найбільше яйце динозавра, яке було знайдено, не перевищує 30 см завдовжки.

Деякі вчені висунули теорію, згідно з якою найбільші динозаври в процесі еволюції стали живородними. Маленькі динозаврики повністю формувалися в тілі матері та з'являлися на світ уже досить великими. А сталося це тому, що багато динозаврів, рятуючись від ворогів і в пошуках корму, постійно переміщувалися й не мали можливості відкладати і висиджувати яйця.

Як динозаврам дають імена?

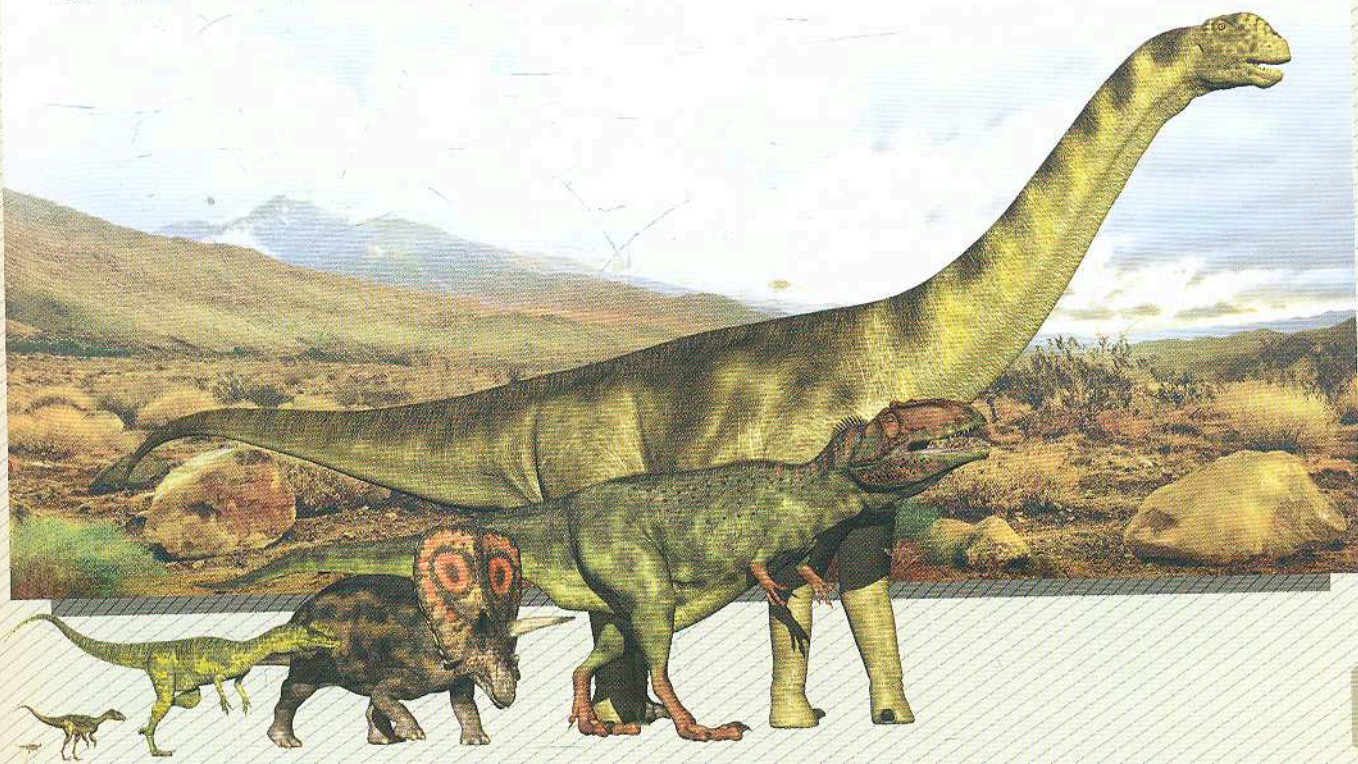
Як і будь-яким іншим тваринам, динозаврам підбирають назви вчені й не випадкові, а такі, що відповідають певним правилам.

Слово «динозавр» складається з двох давньогрецьких слів: *deinos* — «жахливий, дивний» і *sauros* — «ящірка», що дослівно перекладається — «жахливий ящір». Таку назву стародавнім тваринам дав знаний англійський зоолог Річард Оуен у 1842 році.

Повсякчас, коли вчені знаходять рештки невідомого науці динозавра, їх детально вивчають, порівнюючи з уже відомими видами. Лише після вивчення знахідки новий вид динозавра отримує власне ім'я. У кожного імені своя історія. Воно складається з двох частин: назви сімейства й назви виду, і ґрунтується на особливостях зовнішнього вигляду або будови стародавньої тварини, іноді на передбачуваному способі життя або поведінці. Наприклад: *Ceratopsaurus nasicornis* (цератозавр) — динозавр із рогом на носі. Частини імен деяких динозаврів вказують

на географічну назву місцевості, де був виявлений вид: *Albertosaurus sarcophagus* (альбертозавр) — рештки ящера знайдені в провінції Альберта, у Канаді; *Velociraptor mongoliensis* (VELOCIРАПТОР) — швидкий мисливець, знайдений у Монголії. Також у назвах динозаврів використовують імена дослідників, які знайшли чи вивчили їх, — *Megalosaurus bucklandi* (МЕГАЛОЗАВР БУКЛЕНДІ) названий на честь англійського вченого Букленді. Мегалозавр — перший хижий динозавр, який отримав власне ім'я. А *Herrerasaurus* (ЕРРЕРАЗАВР) названий на честь фермера Вікторіо Еррери, який випасав кіз в Андах, горах у Південній Америці, і знайшов скелет цієї триметрової хижої істоти.

Повні імена динозаврів можна зустріти головним чином у наукових працях. У популярній літературі, кінофільмах і мультфільмах замість довгих наукових назв використовують тільки короткі імена — тиранозавр, велоцираптор, мегалозавр тощо.

Коли вперше були знайдені кістки динозаврів?

Із давніх-давен люди знаходили кістки гігантського розміру. У Стародавній Греції їх вважали рештками героїв-титанів, а в епоху Середньовіччя приписували тваринам-велетням із Носового ковчега, які врятувалися після Всесвітнього потопу. Можливо, ці дивовижні знахідки були також джерелами міфів і легенд про драконів і велетнів.

Набагато раніше, понад три тисячоліття тому, рештки гігантських істот знаходили в Китаї і Монголії. У релігійних переказах їх називають священними кістками Небесних драконів. У китайських письмових джерелах III ст. н. е. вказувалося місце розташування районів із дракононосними породами. Лікарі тих часів готували ліки з викопних кісток. У древніх храмах Індії та Японії і зараз можна побачити зображення драконів, що дуже нагадують динозаврів.

В Європі перша наукова згадка про динозавра з'явилася 1677 року в книжці професора Оксфордського університету Р. Плата «Природна історія Оксфордшира». Плат навіть не здогадувався, що його знахідка

є частиною стегна динозавра. Він опублікував у книжці малюнок і опис знайденої кістки, припускаючи, що вона належала або одному з величезних слонів, завезених до Англії римськими легіонерами, або гігантській людині допотопних часів. Основною стала версія про приналежність кістки потонулому під час Всесвітнього потопу грішнику — такий погляд відповідав уявленням західноєвропейських богословів. Нікому в голову не приходила думка про існування вимерлих тварин. Рідкісні знахідки дивували й спантеличували, але розумного пояснення люди вигадати не могли.

Наприкінці XVIII ст. відомий французький вчений барон Жорж Кюв'є першим зумів правильно пояснити походження слідів, що залишили тварини, які колись заселяли Землю. Він зібрав безліч таких знахідок, систематизував і описав. Кюв'є став засновником науки про викопних тварин і рослини — палеонтології. Цікаво, що вчений був прибічником теорії сталості видів і заперечував еволюцію.

ЦІКАВІ ФАКТИ

У Китаї палеонтологи виявили скелет динозавра, який загинув під час сну. Це єдина така знахідка за всю історію науки про динозаврів. Скелет знаходиться в позі, аналогічній тій, у якій сплять сучасні птахи — задні кінцівки і хвіст підігнані під тулуб, морда обернена назад і прикрита зверху передньою кінцівкою. Крім того, скелет є ще й одним із найбільш повних, знайдених палеонтологами.

Що збереться від динозаврів?

Дотепер скам'янілі рештки динозаврів знайдені на всіх континентах, навіть у льодах Антарктиди. Найсприятливіші умови для того, щоб рештки тварини не розклалися, а перетворилися на скам'янілість, створюються, коли тварина, яка загинула, потрапляє в мул, пісок або інші породи, що обмежують доступ кисню. Тоді тверді тканини — кістки, панцири, зуби — зберігаються дуже довго, на століття законсервовані в землі.

М'які тканини зберігаються надзвичайно рідко. Найчастіше палеонтологам вдається знайти їхній відбиток у скельних породах. Тут можуть зустрітися відбитки мушель, листя, пір'я, шкіри, навіть умісту шлунка тварин.

Крім того, вчені часто знаходять сліди зубів і лап динозаврів. Вік гірських порід, у яких зустрічаються скам'янілості, становить від 230 до 65 млн років, саме тоді динозаври мешкали на Землі. Окремі кістки і їхні фрагменти, цілі скелети, черепи, зуби, скам'янілі муміфіковані тіла зі збереженою шкірою, яйця, кладки яєць трапляються біля підніжжя урвищ, у кар'єрах і пустелях. Вкрай рідко вдається знайти повний скелет динозавра або череп із зубами. Це велика удача для кожного палеонтолога.

Ідеально зберігаються тіла тварин у бурштині. Адже мільйони років тому бурштин був деревною смолою. І комахи, які прилипли до крапель смоли, скам'яніли разом із ними.

Найчастіше вченим доводиться задовольнятися уламками кісток і окремими зубами. Буває, що вони належать вже відомому виду, але іноді вдається виявити й абсолютно нового, раніше невідомого науці динозавра.

Збирання цільної скам'янілості з небагатьох уцілілих фрагментів — одне з найбільш захопливих занять палеонтологів. Щоб зібрати повний скелет і відтворити зі скам'янілих кісток прижиттєвий вигляд динозавра, вченим може знадобитися кілька років. Відмітки про місцезнаходження кожної кістки допомагають їм правильно зібрати повний скелет.

Відомі випадки, коли знайдені рештки роками не знаходили своїх «господарів», бо вчені не могли визначити, якій саме тварині вони належали.

У деяких видів скам'янілостей є спеціальні наукові назви, що вказують на їхнє походження. Наприклад, ооліти — це скам'янілі яйця, копроліти — скам'янілі купки посліду, а скам'янілі сліди, представлені відбитками ніг, хвостів, слідами бігання, повзання, називаються їхніми тами.

Викопні рештки динозаврів, особливо ті унікальні екземпляри, які зберігаються в музеях, є прекрасним нагадуванням про вік і розмаїття життя на нашій планеті. Це підказки, за якими фахівці можуть реконструювати спосіб життя найдавніших мешканців Землі.

